

УДК 371.13:340

Н.В. ЯВОРСЬКА,
*асистент кафедри теорії та історії держави та права
Чернівецького юридичного інституту Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ У КОНТЕКСТІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ

Статтю присвячено проблемі формування професійної компетентності майбутніх юристів у контексті стандартизації. Охарактеризовано особливості формування професійної компетентності майбутніх юристів у контексті стандартизації, визначено її компоненти (набір знань, навичок та відносин), критерії (когнітивний, операційний, особистісний), показники та рівні (високий, достатній, критичний).

Ключові слова: професійна компетентність майбутніх юристів, контекст стандартизації, критерії формування професійної компетентності майбутніх юристів.

Постановка проблеми. Загально визнано, що світові проблеми глобалізації та інтеграції суттєво впливають на всі соціально-економічні та політичні процеси, зокрема на реформування освіти. Набирають обертів процеси розробки та уніфікації професійних і освітніх стандартів як на національному, так і на міжнародному рівнях. Найактуальнішими є питання співвідношення національних і міжнародних, зокрема європейських кваліфікацій, а отже, й вимог до професійних компетентностей фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних наукових дослідженнях проблема формування професійної компетентності майбутніх фахівців все більше привертає увагу дослідників. Так, сутність базового поняття «професійна компетентність» досліджували колектив науковців Академії педагогічних наук України, С. Батишев, С. Гончаренко, Н. Муранова, Н. Ничкало, О. Павленко та ін.; питання удосконалення професійної компетентності менеджерів стратегічного та операційного рівнів досліджували науковці О. Дубасенюк, О. Павленко, В. Рибалка; питання формування професійної компетентності магістрів права в галузі митної справи вивчали О. Трякіна та Д. Мовчан. Цей перелік не є вичерпним. А втім, на сьогодні питання формування професійної компетентності майбутніх юристів у контексті стандартизації ще залишається недостатньо дослідженим.

Формулювання мети. Метою статті є вивчення проблеми формування професійної компетентності майбутніх юристів у контексті стандартизації та пошуку особливостей її формування, пов'язаних з глобалізаційними процесами; визначенні її компонентів, критеріїв, показників та рівнів.

Виклад основного матеріалу. Феномен професійної компетентності майбутніх юристів розглянуто на основі аналізу міжнародних (Болонська декларація, 1999 р., Празьке, 2001 р., Бергенське, 2005 р., Лондонське, 2007 р. та Лювенське, 2009 р. комюніке; Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти, 2005 р., Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя, 2008 р. тощо) та вітчизняних (Закон України «Про вищу освіту», Національна рамка кваліфікацій та ін.) основоположних нормативних документів, а також з урахуванням сутності понять «професійна компетентність», «етичний кодекс», педагогічних аспектів стандартизації в освіті.

Логіка нашого дослідження потребувала визначитися не тільки з сутністю та структурою базового поняття «професійна компетентність майбутніх юристів», що було нами де-

тально описано в попередніх наших працях, але й виокремити особливості її формування, пов'язані з глобалізаційними процесами.

Слід зазначити, що під час дослідження використовувалися такі наукові методи: спостереження, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, дедукція, системний і функціональний аналіз.

У результаті проведеного аналізу з'ясовано, що на фоні глобалізаційних та інтеграційних процесів стрімко розвиваються зумовлені ними інші складні процеси, а саме: відбувається адаптація під національні потреби міжнародних стандартів діяльності, впровадження вже перевірених в міжнародній практиці моделей, ustalених норм, зокрема етичних кодексів, також все активніше відбувається процес розробки / актуалізації професійних та освітніх стандартів в різних сферах [5; 6; 7; 8; 9], зокрема й у юридичній: Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів, Кодекс професійної відповідальності адвокатів Нью-Йорка [10; 11; 12], Модельний кодекс поведінки суддів державного адміністративного права (State Administrative Law Judges' Model Code of Conduct) (<http://www.nysba.org/professionalstandards/>).

Глобалізаційні процеси стирають кордони й уможливають мобільність фахівців, водночас, висуваючи вимоги до уніфікації та стандартизації їхніх компетентностей [7; 8; 9; 13; 14; 15]. Насамперед, мова йде про стандартизовані вимоги до професійної поведінки, знань, умінь та навичок. Увага акцентується значно більше на правовій етиці та професійній відповідальності, тому що вони є зобов'язанням до чесності, прозорості та служіння закону.

Для подальшого викладу думок акцентуємо увагу на певних доробках науковців, які важливі для обґрунтування подальших положень і логічних переходів. Так, європейські науковці сутність поняття «компетентність» розуміють як здатність застосовувати знання та вміння ефективно й творчо в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях (експерти країн ЄС); як ключові кваліфікації, крос-навчальні вміння або навички, ключові уявлення, опорні знання (Міжнародна комісія експертів Ради Європи) [1, с. 285]. Вони згодні з думкою, що компетентність логічно поєднує ставлення і цінності, знання й уміння, тому що вона демонструє спроможність особи сприймати та відповідати на індивідуальні й соціальні потреби; комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок [1, с. 285].

У Національній рамці кваліфікацій (Україна) компетентність визначено як здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, вміння, цінності, інші особисті якості [2]. На нашу думку, важливим є те, що компетентність розуміється як «результат набуття компетенцій» [1, с. 409], результат навчання (професійної підготовки), який має бути орієнтований на вимоги ринку праці. Тобто йдеться про відповідність освітніх стандартів професійним, узгодженості компетентностей випускників вищих навчальних закладів й очікувань роботодавців [2].

Сутність базового поняття «професійна компетентність» (лат. *professio* – офіційно оголошене заняття; *con-peto* – досягати, відповідати, підходити) визначено в Енциклопедії освіти Академії педагогічних наук України як інтегративну характеристику ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця [1, с. 279].

Спираючись на вищевикладене, у процесі дослідження охарактеризовано *особливості формування професійної компетентності майбутніх юристів у контексті стандартизації*, які виявляються:

- у врахуванні глобалізаційного та інтеграційного контекстів, що обумовлює потребу в уніфікації вимог до професійної компетентності юристів на національному, міжнародному та наднаціональному (міжнародному) рівнях;
- в орієнтації на міжнародні професійні стандарти/кодекси для юридичних професій;
- у необхідності кореляції професійних і освітніх стандартів для майбутніх юристів;
- в інформатизації суспільства, що в свою чергу висуває нові вимоги до компетентностей майбутніх фахівців.

Визначаючи компоненти професійної компетентності майбутнього юриста (за Є. Лодатко, Д. Мовчаном), виходили з того, що вони розкриваються за структурними елементами особистості як суб'єкта навчальної діяльності, а саме: за професійною спрямованістю, професійними знаннями, вміннями, навичками, професійно важливими здібностями і якостями (набір знань, навичок та відносин).

З метою визначити стан та плановані рівні професійної компетентності майбутніх юристів за логікою дослідження необхідно було описати критерії, показники та можливі рівні сформованості професійної компетентності майбутніх юристів.

В Енциклопедичному словнику з державного управління поняття «критерій» (грец. *criterion* – засіб для роздумів) визначається як «ознака, на основі якої проводиться оцінка, визначення або класифікація чогось; мірило, вимірювання показників якості, діяльності, функціонування, структури, ефективності, ієрархії; цінності або стандарти, якими керуються, коли ухвалюють рішення або аргументують думки, вчинки...» [3, с. 357].

Зважаючи на вимоги до повноти критеріїв [3, с. 357], що визначаються, звертаємо увагу на інтегральний характер обраних критеріїв: вони здатні визначити ступінь досягнення загальної мети й охоплюють всі важливі аспекти проблеми.

Стосовно поняття «показник» (грец. *критпрюу* – засіб переконання, мірило) слід зауважити, що науковці часто використовують його і поняття «критерій» як тотожні. Однак, ураховуючи думки А. Михненка [3, с. 530], С. Гончаренка [4, с. 180], будемо розглядати показник як кількісні / якісні характеристики стану, тенденцій, напрямів і процесів розвитку, які використовуються для оцінки співвідношення реальних змін у процесах і явищах, а також їх відповідності науково обґрунтованим вимогам; як «теоретичну модель розподілу у правила прийняття рішення про правдоподібність нульової або однієї з альтернативних гіпотез» [4, с. 180].

Отже, нами було визначено такі критерії сформованості професійної компетентності майбутніх юристів: когнітивний, операційний, особистісний.

Когнітивний критерій передбачає сформованість і прояв у майбутніх юристів індивідуального стилю мислення, сформованість когнітивних компетенцій, вираженість їх поведінкових показників, оволодіння знаннями відповідно до рівня освіти (бакалавр, магістр); виявляє аналітичні вміння (аналізувати, співставляти, виявляти сутність і взаємозв'язки тощо), вміння управляти знаннями, креативність, зокрема й нестандартність мислення, комунікативні та організаторські здібності. Спектр професійної діяльності юриста широкий, багатоглибинний, тому потребує інтегрованих знань, тих, які стануть основою для прогнозування й моделювання ситуацій і процесів (що так важливо в юридичній практиці), використання сучасних технологічних підходів тощо. Важливим вбачаємо сформованість навичок самостійної навчальної та пошукової роботи, від яких, на наше переконання, залежить успіх професійної діяльності майбутнього юриста.

Операційний критерій виявляється у вмінні організовувати професійну діяльність та управляти нею, спрямовувати на досягнення поставлених завдань, використовувати сучасні методи та інноваційні технології. Основою операційного критерію ми вважаємо вміння приймати рішення і відповідати за них, вміння керувати комунікативними ситуаціями, вести полеміку, аргументувати, аналітичні вміння, вміння передбачення та проектування. Значений критерій виявляє вміння управляти змінами, власні погляди майбутнього фахівця, його стиль спілкування, здатність до самоконтролю та саморозвитку.

Особистісний критерій виявляється у усвідомленні майбутнім юристом себе як гідної самостійної особистості. Основою цього критерію є прояв у повсякденній діяльності етичної гідної поведінки, прозорості, доброчесності, служіння закону, клієнтоорієнтованості, конфіденційності та об'єктивності, неупередженості стосовно інших людей, поваги до їх думок і цінностей, співчуття.

Сформованість професійної компетентності майбутніх юристів ми визначаємо за трьома рівнями: високий, достатній, критичний, кожен з яких має свої показники.

Основними показниками прояву високого рівня сформованості професійної компетентності майбутніх юристів є: за когнітивним критерієм – глибокі та стійкі знання національного і базові знання міжнародного законодавства, стандартів основоположних міжнародних конвенцій у сфері прав людини, професійної етики тощо; за операційним критерієм – високий рівень сформованості вмінь щодо здійснення процедур у відповідних сферах права, зокрема судочинства, застосування методів аналізу та синтезу; за особистісним критерієм – високий рівень індивідуальної розвиненості особистісних професійно значущих якостей та відносин, передусім: особистої гідної поведінки, прозорості, доброчесності, служіння закону, клієнтоорієнтованості, конфіденційності та об'єктивності, неупередженості стосовно інших людей, поваги до їх думок і цінностей, співчуття.

Основними показниками прояву достатнього рівня сформованості професійної компетентності майбутніх юристів є: за когнітивним критерієм – достатні для виконання професійних обов'язків знання національного і базові знання міжнародного законодавства, стандартів основоположних міжнародних конвенцій у сфері прав людини, професійної етики тощо; за операційним критерієм – достатній рівень сформованості вмінь щодо здійснення процедур у відповідних сферах права, зокрема судочинства, застосування методів аналізу та синтезу; за особистісним критерієм – достатній рівень індивідуальної розвиненості особистісних професійно значущих якостей та відносин, передусім: особистої гідної поведінки, прозорості, доброчесності, служіння закону, клієнтоорієнтованості, конфіденційності та об'єктивності, неупередженості стосовно інших людей, поваги до їх думок і цінностей, співчуття.

Основними показниками прояву критичного рівня сформованості професійної компетентності майбутніх юристів є: за когнітивним критерієм – низькі для виконання професійних обов'язків знання національного і низький рівень базових знань міжнародного законодавства, стандартів основоположних міжнародних конвенцій у сфері прав людини, професійної етики тощо; за операційним критерієм – низький рівень сформованості вмінь щодо здійснення процедур у відповідних сферах права, зокрема судочинства, застосування методів аналізу та синтезу; за особистісним критерієм – низький рівень індивідуальної розвиненості особистісних професійно-значущих якостей та відносин, передусім: низький рівень особистої гідної поведінки, прозорості, доброчесності, служіння закону, недостатній рівень клієнтоорієнтованості, конфіденційності та об'єктивності, неупередженості стосовно інших людей, поваги до їх думок і цінностей, співчуття.

Отже, на основі узагальнення теоретичних засад дослідження нами було визначено компоненти (набір знань, навичок та відносин), критерії (когнітивний, операційний, особистісний), показники та рівні (високий, достатній, критичний) професійної компетентності майбутніх юристів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, зважаючи на вищевикладене, можна стверджувати, що формування професійної компетентності майбутніх юристів у контексті стандартизації має свої особливості, які виявляються: у врахуванні глобалізаційного та інтеграційного контекстів, що зумовлює потребу в уніфікації вимог до професійної компетентності юристів на національному, міжнародному та наднаціональному (міжнародному) рівнях; в орієнтації на міжнародні професійні стандарти/кодекси для юридичних професій; у необхідності кореляції професійних і освітніх стандартів для юристів; в інформатизації суспільства, що, у свою чергу, висуває нові вимоги до компетентностей майбутніх фахівців. Для процесу формування професійної компетентності майбутніх юристів важливим є визначення її компонентів (набір знань, навичок та відносин), критеріїв (когнітивний, операційний, особистісний), показників та рівнів (високий, достатній, критичний), що й було здійснено під час дослідження.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. – Київ: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Національна рамка кваліфікацій. Додаток до Постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 101. – Стаття 3700, код акта 59774/2011. – 15 с.
3. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.: за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. – Київ: НАДУ, 2010. – 820 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
5. На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації: Комюніке Конференції Міністрів європейських країн, відповідальних за сферу вищої освіти. – Лондон, 16–19 травня 2007 року.
6. Загальноєвропейський простір освіти – досягнення мети: Комюніке Конференції європейських міністрів освіти. – Берген, 19–20 травня 2005 року.
7. Квалификационные рамки европейского пространства высшего образования. Болонская рабочая группа по Квалификационным рамкам. / Министерство науки, техноло-

гий и инноваций РФ. [Электронный ресурс], февраль 2005. – Режим доступа: <http://www.socio.msu.ru/documents/umo/bologna/A%20Framework%20Qualifications%20of%20the%20European%20Higher%20Educat.doc>. – Заголовок с экрана. – 53 с.

8. Програми сертифікації Центру розвитку професійних стандартів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uamdb.org.ua/eng/news/?id=140>. – Заголовок з екрану.

9. До питання національної структури кваліфікацій вищої освіти: європейський і вітчизняний контекст / М.В. Михайліченко // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 1. – С. 190–198.

10. Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів // Міжнародна асоціація юристів. – Нью-Йорк, 1990 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bibliograph.com.ua/kodex-9/24.htm>

11. Cranston, Ross. Professional Standard for Lawyers, chapter 6 // Lawyers' Conduct: the Professional Standards. – Oxford, 2017 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199292073.001.0001/acprof-9780199292073-chapter-6>

12. New York Lawyer's Code of Professional Responsibility (2013 p.) // End-of-life notice: American Legal Ethics Library. – New York, 2013 [Electronic resource]. – Access mode: https://www.law.cornell.edu/ethics/ny/code/NY_CODE.HTM

13. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. Leuven and Louvain-la-Neuve, 28–29 April 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bologna2009benelux.org>

14. Monitoring the Standards of Education. Concepts and their Definitions / [ed. by T. Husen, A. Tuijman]. – New York: Pergamon, 1994. – 266 p.

15. Pavlenko Olena. Implementation of the international standards: conceptual approach / Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. – 2013. – № 1. – С. 131–147.

References

1. In V.H. Kremen (Ed.). (2008). *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of Education]. Kyiv, Yurinkom Inter Publ., 1040 p. (In Ukrainian).

2. *Natsionalna ramka kvalifikatsii. Dodatok do Postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 lystopada 2011 r. № 1341* [National Qualifications Framework. Annex to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 23, 2011, no. 1341]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy vid 06.01.2012, 2011 r., № 101* [Official Bulletin of Ukraine dated January 6, 2012, 2011, no. 101], 15 p. (In Ukrainian).

3. Surmin, Yu.P., Bakumenko, V.D. & Mykhnenko, A.M. In Yu.V. Kovbasiuk, V.P. Troshchynskyi, Yu.P. Surmin (Eds.). (2010). *Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia* [Encyclopedic Dictionary of Public Administration]. Kyiv, NADU Publ., 820 p. (In Ukrainian).

4. Honcharenko, S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv, Lybid Publ., 376 p. (In Ukrainian).

5. *Na shliakhu do Evropeiskoho prostoru vyshchoi osvity: vidpovidi na vyklyky hlobalizatsii* (2007). [Towards the European Higher Education Area: Answers to the Challenges of Globalization]. *Komiunike Konferentsii Ministriv evropeiskykh krain, vidpovidalnykh za sferu vyshchoi osvity* [Communiqué of the Conference of Ministers of European Countries responsible for the field of higher education]. London. (In Ukrainian).

6. *Zahalnoevropeyskyi prostir osvity – dosiahnennia mety* (2005). [Pan-European education space – achievement of the goal]. *Komiunike Konferentsii evropeiskykh ministriv osvity* [Communiqué of the Conference of European Ministers of Education]. Berhen. (In Ukrainian).

7. *Kvalifikatsionnye ramki evropeiskoho prostranstva vyssheho obrazovaniia. Bolonskaia rabochaia hruppa po Kvalifikatsionnym ramkam* (2005). [Qualification framework of the European Higher Education Area. Bologna Working Group on Qualification Framework]. *Ministerstvo nauki, tekhnologii i innovatsii RF* [Ministry of Science, Technologies and Innovations of the Russian Federation], 53 p. Access mode: <http://www.socio.msu.ru/documents/umo/bologna/A%20Framework%20Qualifications%20of%20the%20European%20Higher%20Educat.doc>. (In Russian).

8. *Prohramy sertyfikatsii Tsentru rozvytku profesiinykh standartiv* [Certification programs of the Center for the development of professional standards]. Access mode: <http://www.uamdbe.org.ua/eng/news/?id=140> (In Ukrainian).

9. Mykhailichenko, M.V (2010). *Do pytannia natsionalnoi struktury kvalifikatsii vyshchoi osvity: evropeiskyi i vitchyznianyi kontekst* [To the question of the national structure of qualifications in higher education: European and national context]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu* [Bulletin of the Zaporizhzhya National University], no. 1, pp. 190-198 (In Ukrainian).

10. *Standarty nezalezhnosti yurydychnoi profesii Mizhnarodnoi asotsiatsii yurystiv* (1990). [Standards for independence of the legal profession of the international Bar Association]. *Mizhnarodna asotsiatsiia yurystiv* [International Association of Lawyers]. Niu York. Access mode: <http://bibliograph.com.ua/kodex-9/24.htm> (In Ukrainian).

11. Ross, C. (2017). Professional Standard for Lawyers. *Lawyers' Conduct: the Professional Standards*. Oxford, chapter 6. Access mode: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199292073.001.0001/acprof-9780199292073-chapter-6>

12. New York Lawyer's Code of Professional Responsibility (2013). End-of-life notice: American Legal Ethics Library. New York. Access mode: https://www.law.cornell.edu/ethics/ny/code/NY_CODE.HTM

13. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqu? of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. Leuven and Louvain-la-Neuve (2009). Access mode: <http://www.bologna2009benelux.org>.

14. In T. Husen & A. Tuijman (Ed.). (1994). *Monitoring the Standards of Education. Concepts and their Definitions*. New York, Pergamon Publ., 266 p.

15. Pavlenko, O. (2013). **Implementation of the international standards: conceptual approach**. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu im. Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauky* [Visnyk of Lugansk National University named after. Taras Shevchenko. Pedagogical sciences]. Luhansk, LNU Publ., no. 1, pp. 131-147.

Статья посвящена проблеме формирования профессиональной компетентности будущих юристов в контексте стандартизации. Охарактеризованы особенности формирования профессиональной компетентности будущих юристов в контексте стандартизации, определены ее компоненты (набор знаний, навыков и отношений), критерии (когнитивный, операционный, личностный), показатели и уровни (высокий, достаточный, критический).

Ключевые слова: профессиональная компетентность будущих юристов, контекст стандартизации, критерии формирования профессиональной компетентности будущих юристов.

This paper is devoted to the issue of formation of professional competence of future lawyers in the context of standardization. Features of the formation of professional competence of future lawyers in the context of standardization have been characterized. The **components (the set of knowledge, skills, and relationships)**, the criteria (cognitive, operational, personal), the indicators, and the levels (high, sufficient, critical) of professional competence of future lawyers have been specified.

Key words: professional competence of future lawyers, context of standardization, criteria of the formation of professional competence of future lawyers.

Одержано 32.10.2017.